

A portrait of Alexei Navalny, a Russian opposition leader, looking directly at the camera with a serious expression. He is wearing a dark jacket over a grey t-shirt. His hands are clasped in front of him. The background is a dark teal color.

Jan Matti
Dollbaum

Morvan
Lallouet

Ben Noble

NAVALNY

Poetins aartsrivaal

BIOGRAFIE

Wie is Aleksej Navalny?

‘Bent u niet bang?’

Aleksej Navalny krijgt deze vraag als hij op luchthaven Berlin Brandenburg op vlucht DP936 van Pobeda (‘Overwinning’) Airlines stapt. Het is zondag 17 januari 2021.¹

Het vliegtuig zit vol journalisten die Navalny, de 44-jarige anticorruptieactivist en oppositiepoliticus, op zijn thuisreis willen vergezellen. Als hij met zijn vrouw, advocaat en woordvoerder de cabine in loopt, wordt hij opgewacht door tientallen smartphones die het moment moeten vastleggen en livestreamen. De wereld kijkt toe.

Navalny is opgewekt en optimistisch. Hoewel hij alle redenen heeft om bang te zijn. De Russische autoriteiten hadden aangekondigd dat hij bij aankomst in Rusland zal worden opgepakt, omdat hij zich niet aan de regels van zijn voorwaarde-

lijke vrijlating (hij is in 2014 veroordeeld wegens fraude) zou hebben gehouden. Hij kan een lange gevangenisstraf krijgen.

Dat Navalny op eigen kracht naar het vliegtuig kon lopen, mocht je gerust een wonder noemen. De laatste keer was op 20 augustus 2020 geweest, toen hij in het Siberische Tomsk op het vliegtuig naar Moskou stapte; voor een man als Navalny niets bijzonders. Hij had gewerkt aan een onderzoek naar de zakelijke activiteiten van ambtenaren en plaatselijke politici in Tomsk.² En hij had, in de aanloop naar de regionale en lokale verkiezingen op 13 september, campagne gevoerd met de plaatselijke oppositie. Hij hoopte op een overwinning op de door de autoriteiten gesteunde kandidaten.

Tijdens die bewuste vlucht naar Moskou gaat het mis. Navalny wordt onwel en even later loeit hij het uit van de pijn, die ondraaglijk lijkt te zijn.³ Volgens een andere passagier 'zei hij helemaal niets, hij schreeuwde alleen maar'.⁴ Een bemanningslid vraagt of er iemand met een medische achtergrond aan boord is. Een verpleegkundige meldt zich. Samen met het cabinepersoneel geeft ze Navalny eerste hulp en probeert hem bij bewustzijn te houden.

De piloot besluit om, ondanks een geheimzinnige bommelding op het vliegveld, een noodlanding te maken in Omsk, ongeveer 750 kilometer ten westen van Tomsk maar nog wel in Siberië.⁵ Navalny wordt op een brancard het vliegtuig uit gedragen en per ambulance naar de eerstehulp post van een ziekenhuis gebracht.

Volgens Kira Jarmysj, de woordvoerder van Navalny, heeft hij die dag alleen maar zwarte thee gedronken, uit een plastic bekertje, op het vliegveld, kort voor zijn vertrek. Daar zou gif

in gezeten kunnen hebben, aldus Jarmysj.⁶ Navalny was op het oog een fitte man: hij rookte niet, dronk weinig en had voor zover bekend geen gezondheidsproblemen. Niet iemand van wie je verwacht dat hij van het ene op andere moment doodziek wordt.

Wie de Russische politiek een beetje volgde, zal zich niet hebben verbaasd over de suggestie van Jarmysj. In de voorbije jaren waren andere critici van het Kremlin op raadselachtige wijze ziek geworden; de overheersende gedachte was dat ze waren vergiftigd.⁷ Bovendien had Navalny met zijn onderzoek naar corruptie veel vijanden gemaakt binnen de Russische elite, de kring van prominente ondernemers, plaatselijke politici en hoge ambtenaren.⁸ De lijst met mogelijke verdachten was lang.

Na aankomst in het ziekenhuis stellen artsen de voorlopige diagnose ‘ernstige vergiftiging met een psychodyslepticum’.⁹ Navalny wordt aan de beademing gelegd en in een kunstmatige coma gebracht en krijgt atropine.¹⁰ Zijn toestand wordt omschreven als ‘ernstig maar stabiel’.¹¹ De artsen volgen de gangbare medische procedures.

Maar dan gebeuren er vreemde dingen.

Het ziekenhuis stroomt vol met politiemensen, ook in burger.¹² Ze leggen beslag op Navalny’s persoonlijke bezittingen, zegt Jarmysj.¹³

Als het vliegtuig waar Navalny in zat met veel vertraging in Moskou landt, wordt het opgewacht door de politie, die het toestel in wil. De passagiers die in de buurt van Navalny hebben gezeten moeten aan boord blijven, de andere mogen uitstappen. Een van de passagiers vindt het een vreemde gang

van zaken: ‘Niets wees op dat moment op een misdrijf [...] [en toch] merkte je aan alles dat die veiligheidsmensen het wel zo zagen.’¹⁴

In Omsk heeft Joelia, de vrouw van Navalny, ondertussen grote moeite om bij haar man te komen; hij heeft, zo zeggen de vertegenwoordigers van het ziekenhuis, niet uitdrukkelijk toestemming gegeven voor haar bezoek.¹⁵ En de artsen stellen zich plots niet zo behulpzaam op naar Navalny’s team, dat hem elders verder wil laten behandelen. Op 21 augustus landt in Omsk een vliegtuig om Navalny naar het Charité-ziekenhuis in Berlijn te brengen.

Volgens Ivan Zjdanov (een naaste medewerker van Navalny) en Joelia Navalnaja gebeuren er nog meer vreemde dingen. Tijdens hun gesprek met de ziekenhuisdirecteur meldt een politieagente dat er een stof ‘was aangetroffen’ die zowel voor Navalny als voor de mensen om hem heen gevaarlijk was.¹⁶ Ze wil niet zeggen om welke stof het gaat, dat ‘moest geheim blijven omwille van het onderzoek’.¹⁷

Diezelfde dag komt een Russische krant met een sensationeel verhaal. Anonieme bronnen beweren dat Navalny in Tomsk door politiemensen werd geschaduwd. Was hij vergiftigd? Volgens de bronnen waren ‘er geen onnodige of verdachte contacten [geweest] die wezen op een mogelijke vergiftiging’.¹⁸ Het verhaal werd alom gezien als een bewust lek van de FSB, de Federale Veiligheidsdienst van de Russische Federatie, die zich op deze manier wilde distantiëren van het incident.¹⁹

In Omsk komen de artsen ondertussen met een andere diagnose.²⁰ Ze zeggen nu dat Navalny de gevolgen ondervindt van een ernstige stofwisselingsziekte en niet van een vergiftiging.

De hoofdarts van het ziekenhuis zegt dat dit ‘wellicht werd veroorzaakt door een plotselinge daling van de bloedsuikerspiegel in het vliegtuig, resulterend in bewustzijnsverlies.’²¹ De artsen zeggen nu ook dat de chemische stof die is aangetroffen in monsters van Navalny’s handen en haren, een veelgebruikte industriële stof is die heel goed van het plastic bekertje afkomstig kan zijn geweest.²² De toestand van Navalny is evenwel nog te ‘onstabiel’ om hem naar Duitsland te vervoeren.

De lijfarts van Navalny weet wel waarom de artsen dit zeggen: ‘Ze willen drie dagen wachten, omdat er dan geen sporen van het gif meer in het lichaam zitten.’²³ Joelia Navalnaja richt zich rechtstreeks tot Poetin met het verzoek om haar man naar Berlijn te brengen.²⁴

De Duitse artsen, die Navalny pas in tweede instantie mogen onderzoeken, zeggen dat zijn toestand goed genoeg is om hem naar Berlijn te vervoeren. Ook de Russische artsen geven nu toestemming, de toestand van Navalny is volgens hen ‘gestabiliseerd’. Op 22 augustus vertrek het vliegtuig met Navalny uit Omsk.

Twee dagen na aankomst in Berlijn zeggen Duitse artsen dat Navalny naar hun mening vergiftigd is met een cholinesteraseremmer, een stof die inwerkt op het zenuwstelsel.²⁵ De stof zou uit een doodgewone pesticide gekomen kunnen zijn, of uit een dodelijk zenuwgas. Hun verklaring versterkt het vermoeden dat de Russische staat erachter zit.²⁶

Maar Russische functionarissen weerleggen het toenemende aantal beschuldigingen. ‘Waarom zouden we zoiets doen? En zo onhandig en halfbakken?’ twittert een Russische topdiplomaat bij de VN op 24 augustus.²⁷ Begin september beweert de

voorzitter van de Staatsdoema, de Russische Tweede Kamer, dat de reactie van het Westen op de ‘vermeende’ vergiftiging een ‘vooropgezet plan is om Rusland nieuwe sancties te kunnen opleggen en de ontwikkeling van ons land tegen te houden.’²⁸

De Russische politie lijkt ondertussen geen haast te maken met het onderzoek. De regionale verkeerspolitie, nou niet bepaald een machtig handhavingsorgaan, doet officieel een ‘vooronderzoek’.²⁹ Het hotel in Tomsk waar Navalny verbleef, wordt door de politie en agenten van de FSB onderzocht, maar de plaatselijke pers meldt dat hun onderzoek maar ‘een dag of twee’ duurt. In de ogen van Navalny’s medewerkers, die door de politie worden ondervraagd, wijst alles op een doelbewuste laksheid van de staat, of erger nog, op de intentie de hele zaak in een doofpot te laten verdwijnen.³⁰

Op 2 september verklaart de Duitse bondskanselier Angela Merkel dat Navalny ‘zonder enige twijfel’ is vergiftigd met een zenuwgas uit de novitsjok-groep, wat later zou worden bevestigd door de Organisatie voor het Verbod op Chemische Wapens.³¹ Dit was hetzelfde soort gif dat in maart 2018 in het Engelse Salisbury was gebruikt bij de aanslag op Sergej en Joelia Skripal, die volgens de Britse regering ‘met een aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid’ was uitgevoerd in opdracht van president Poetin.³²

Net als bij deze eerdere vergiftiging komen er vanuit het buitenland steeds kritischer geluiden. Merkel merkt op dat de vergiftiging ‘serieuze vragen oproept die alleen de Russische regering kan en móét beantwoorden.’³³ In reactie daarop zeggen de Russische autoriteiten dat het vermeende bewijs van de

vergiftiging in Duitsland is gevonden en dat de Duitse autoriteiten daarom de samenwerking met Rusland moeten zoeken om het ondersteunende bewijs te vinden.³⁴

Enkele door de staat gecontroleerde media komen met verhalen die de buitenlandse aantijgingen moeten weerleggen. Het is nog maar de vraag of het een vergiftiging is, klinkt het. Een journalist schrijft er zelfs een heel boek over.³⁵ Het kan zijn dat Navalny is vergiftigd, zeggen anderen, maar niet met novitsjok. Onder hen Leonid Rink, die als scheikundige aan het novitsjok-programma heeft gewerkt en naar eigen zeggen in de jaren negentig doses van deze stof aan criminelen verkocht.³⁶ Navalny kan onmogelijk met dit zenuwgas zijn vergiftigd, zegt Rink, want dat zou hij niet overleefd hebben.³⁷ Maar een andere scheikundige, die net als Rink heeft meegewerkt aan de ontwikkeling van novitsjok, is van mening dat de symptomen van Navalny wel degelijk wijzen op een vergiftiging met dit zenuwgas.³⁸

Een andere theorie is dat Navalny weliswaar kan zijn vergiftigd met novitsjok, maar dat dat niet in Rusland is gebeurd, maar in Duitsland. Dit wordt geopperd door Andrej Loegovoj, Russische parlements lid en hoofdverdachte van de moord op voormalig FSB-agent Aleksandr Litvinenko, in 2006 in Londen, met polonium-210.³⁹

Op 7 september ontwaakt Navalny uit zijn coma, en in de dagen daarna herstelt hij wonderbaarlijk snel. Op 23 september wordt hij ontslagen uit het ziekenhuis en gaat in het Zwarte Woud verder werken aan zijn herstel.⁴⁰

In de navolgende maanden wordt Navalny stap voor stap sterker. Anderen gaan elders verder met het onderzoek naar

zijn vergiftiging. Hoe werd die uitgevoerd? En door wie?

Op 14 december publiceert Bellingcat (een collectief van burgerjournalisten) de resultaten van het onderzoek dat het deed met een Russische partner, de nieuwssite The Insider, in samenwerking met CNN en *Der Spiegel*.⁴¹ Navalny is vergiftigd door een FSB-team, een 'geheime eenheid die gespecialiseerd is in het werken met giftige stoffen'; dit team zou hem al jaren in de gaten hebben gehouden en mogelijk eerdere pogingen hebben gedaan om hem te vergiftigen.

Met behulp van gelekte telefoongesprekken en vluchtgegevens waren de onderzoekers de gangen van deze FSB-agenten nagegaan, die griezelig veel leken op die van Navalny.

Het toch al sensationele verhaal krijgt al heel snel surrealistische trekjes. Op 21 december maakt Navalny een video openbaar van een telefoongesprek dat plaatsvond op de dag dat Bellingcat zijn onderzoeksresultaten publiceerde.⁴² Navalny spreekt daarin met iemand die volgens de Bellingcat-onderzoekers betrokken was bij de aanslag op zijn leven: Konstantin Koedrjajtsev. Navalny doet zich voor als assistent van de voormalige directeur van de FSB en weet op die manier details over de operatie los te peuten. 'De onderbroek [...] aan de binnenkant [...] in het kruis', daar werd volgens Koedrjajtsev novitsjok aangebracht.⁴³

Er gaan steeds meer beschuldigende vingers naar het Kremlin. Op 17 december reageert Poetin met een schimpscheut: als de FSB Navalny had willen vermoorden, 'zouden ze dat gewoon gedaan hebben'.⁴⁴ Hoewel sommigen dit absoluut niet zien als een resolute verwerping van de aantijgingen, ontkennen de Russische autoriteiten in alle toonaarden hun betrok-

kenheid. Maar ze lijken ook weinig zin te hebben om uit te zoeken wie er dan wel verantwoordelijk is. Ze stellen geen politieonderzoek in.

Iemand die al heel lang met hem samenwerkt zegt dat Navalny 'er steeds sterker van overtuigd raakt dat Poetin betrokken is bij zijn vergiftiging' en 'zich steeds meer toelegt op de ontmaskering' van de president.⁴⁵ Dit betekent dat Navalny, afgezien van zijn telefoongesprek met een van zijn vermeende vergiftigers, zal moeten uitzoeken hoe het zit met de corruptie van Poetin zelf, of hij inderdaad, zoals sommigen beweren, op onwettelijke wijze een fortuin bij elkaar heeft geharkt. Voor Navalny is dit een nieuwe koers: 'Aleksej zei altijd dat we ons eigen graf zouden graven als we over Poetin zelf zouden schrijven,' zegt een van zijn naaste medewerkers; ze zouden over een bepaalde grens gaan en de toorn van de president over zich afroepen.⁴⁶

Op 13 januari 2021 kondigt Navalny aan naar Rusland te willen terugkeren.⁴⁷ Hij zegt geen moment getwijfeld te hebben over zijn terugkeer: het is nooit zijn bedoeling geweest om uit Rusland weg te gaan, hij is in Duitsland beland omdat er een aanslag op zijn leven was gepleegd. Het was geen terugkeer uit ballingschap, hij zou gewoon zijn onderbroken reis naar Moskou, waaraan hij al in augustus 2020 in Tomsk was begonnen, afronden.